

Поліщук Я. Яненко Микола // Редакторський практикум: Літературні портрети сучасних українських письменників: Студентські дослідницькі роботи / Упоряд. В.І. Башманівський. Кафедра новітньої української літератури та соціальних комунікацій. – Випуск 2. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2012. – С. 233-248

ЯНЕНКО МИКОЛА

Сучасна українська проза для дітей... Якою їй бути, щоб через 10, 20, 50 років прийдешні покоління не звинуватили в тому, що література цього періоду малоцікава, неприваблива? Над цим питанням має задуматися кожен, хто причетний до цієї справи, хто творить літературу

У наш час гостро стоїть питання видання творів для дітей, адже діти – майбутнє країни, і в дитячі роки закладається інтелект нації. Саме завдяки мистецтву слова збагачується і розвивається світ дитини, виховується почуття прекрасного. А від того, наскільки цікаві твори, залежить, чи прищеплюється інтерес до читання художньої літератури.

Житомирщина славилась і славиться прекрасними майстрами українського слова. Нині у нашому краї є велика когорта цікавих, творчих особистостей. Одне із почесних місць серед письменників-земляків належить Миколі Михайловичу Яненку, твори якого розраховані на широку аудиторію, а передусім на читача молодшого та середнього шкільного віку.

Але вважати Миколу Яненка тільки дитячим письменником було б неправильно, бо своє мудре слово він промовляє і до дорослих читачів, друкуючи свої статті у газеті «Сільські вісті» ось уже більше десяти років.

Сьогодні уроки літератури рідного краю важко уявити без книг Миколи Михайловича Яненка, який народився, виріс, живе і працює у селищі Попільня.

Батьки майбутнього письменника до війни проживали у с. Городниця Новоград-Волинського району. Батько Михайло Григорович викладав історію у місцевій школі, мати Олександра Антонівна теж була за фахом

учителем. Коли почалася Велика Вітчизняна війна, батько пішов на фронт, а мати переїхала в Попільню.

Дитинство письменника припало на початок війни, яка своїм чорним крилом у перші ж дні зачепила і Попільню, де він 7 жовтня 1941 року народився. Батько загинув на фронті, так і не побачивши сина. Був у Миколи ще старший брат, але під час війни захворів на запалення легенів і помер. Весь тягар труднощів ліг на плечі матері. Дитинство, як згадує сам автор, було нелегке, холодне, напівголодне. У 1948 році Микола прийшов у перший клас, його прийняла незабутня перша вчителька Віра Іванівна Струтинська. У 5 класі українську мову і літературу стала викладати чудова вчителька Ольга Яківна Мазур. Саме вона і прищепила малому хлопцеві любов до рідного слова. Микола уже з сьомого класу починає писати невеличкі замітки до газети «Прапор колгоспника». Щосуботи працює клуб і читаються лекції на різні теми, молодь грає, співає, випускає стінгазету «Зміна». Активісти і друзі Миколи Яненка – це Валентина Бабак, Володимир Сташенко, Еліма Боримчук, Таміла Суботенко, Зінаїда Волинець. Про роботу клубу юний кореспондент писав у районній газеті. У старших класах хлопець добре навчається, товаришує з вихованцями Парипського дитячого будинку, дітворою із сіл Кам'янка, Кіловка, Парипси. Навчаючись у 8 класі, почав друкуватися у пресі. Своє перше оповідання надіслав у журнал «Піонерія», але хлопцеві порекомендували переадресувати його у «Барвінок». На жаль, опублікували його лише через десятки років. Після закінчення школи у 1958 році два роки працював літературним працівником районної газети. Спроба у 1960 році вступити до Київського університету на журналістський факультет виявилася невдалою. Потім служив у лавах Радянської Армії. Після служби вступив до Одеського морехідного училища рибної промисловості. Закінчив навчання у 1967 році, здобувши фах електромеханіка. Одружився, а далі життя кинуло Миколу Михайловича в стихію океану.

Куди тільки не вели його життєві дороги! Плавав на риболовецьких траулерах у морях Північно-Льодовитого, Тихого океанів, працював кореспондентом газети «Правда тундри» на Ямалі...

У часто небезпечних морських походах, борючись із природною стихією, у важкій виснажливій праці моториста, рибалки гартувався характер справжнього моряка – витривалого, мужнього. Поряд були такі ж одержимі, сильні, кмітливі. А враження від пережитого, спостережуваного, почутого, від «цікавинок», що траплялися на кожному кроці проростали зернами творчості, просилися на папір, шукали свого адресата. Став у пригоді і досвід роботи кореспондентом. Разом із дружиною Галиною Іванівною виховали двох синів. Старший, Олег, за фахом інженер-будівельник, живе у Попільні, має 10-річного сина; менший, Олександр, вчителює у Попільнянському районі. У вільні від роботи години захоплюється Микола Михайлович шахами, має I розряд (у свій час був чемпіоном району). Не полишає М. Яненко літературної праці. Його численні публікації можна побачити на сторінках газет «Сільські вісті», «Порадниця», «Вісті споживчої кооперації» та журналу «Охорона праці».

Його творчість – ніби маленький острів в океані української дитячої літератури, острів незнайомий, малодоступний широкому загалу і тим цікавий малому читачеві. Це цілий світ незвичайних природних явищ, предметів, які нашій дитині ніколи не пізнати, це світ витривалих, мудрих і добрих людей.

М. Яненко звертається до жанру оповідання. Одна за одною у видавництві «Веселка» з'являються книжки для дітей: «Дім серед хвиль» (1976), «Подарунок гарпунера» (1977), «Діти з океанського берега» (1978), «Дорога до північних оленів» (1979), «На крижині Ука» (1981), «Слідами уссурійського тигра» (1984), «Спасибі вам, дельфіни!» (1989).

У 1981 році він стає членом Спілки письменників України. На сторінках дитячих часописів «Барвінок», «Піонерія» друкуються окремі оповідання, а також повість «Один серед снігів». Так, у «Піонерії»

нараховується п'ятнадцять, а в «Барвінку» – п'ять літературних публікацій. А у житомирському видавництві «Полісся» у 1996 році виходить нова книга нашого земляка «Цвітуть в океані квіти», та ще через рік, у 1997 році, книга «Хай буде шторм!». У 2007 році у тернопільському видавництві «Навчальна книга–Богдан» побачила світ десята книжка оповідань для дітей «Розповідь про Північ», а потім і одинадцята – «Розповідь про море». Це художньо - документальна проза про перебування мисливця на безлюдному острові Білий, що в Карському морі.

Схвальні відгуки колег-письменників, літературної критики, а основне – інтерес до творчості у маленьких читачів забезпечили Миколі Яненкові популярність.

На конкурсі читацької прихильності, що проводився 1990 року газетою «Молодь України», збірка оповідань «Спасибі вам, дельфіни!» була названа в числі кращих книг для дітей останніх років.

За книгу «Цвітуть в океані квіти» М. Яненко був удостоєний звання лауреата премії Л. Українки за твори для дітей.

Тематично твори М. Яненка – про речі вагомі. Письменник порушує проблеми вічні, загальнолюдські: про доброту і людяність, про спостережливість як необхідну рису для пізнання навколишнього світу, про важливість у житті знань, про працьовитість, про неповторність довкілля, про життя дітей далекого суворого краю. Можна визначити у творчості М. Яненка кілька тематичних напрямів: цикл оповідань про бувалого, кмітливого і людяного боцмана Бородая («Вимушена посадка», «У шторм», «На краю землі», «Ідемо з тралом»); про мужнього майстра на всі руки, мисливця Петра Мірошникова (повість «Один серед снігів»); про незвичайні пригоди з морськими тваринами («Спасибі вам, дельфіни!», «Зустріч на екваторі», «Мандрівник з країни Китанії», «Втеча»); про дітей Півночі – маленьких трудівників, дослідників, великих друзів природи («На крижині Ука», «Дорога до північних оленів»).

Кожне оповідання – ніби окрема сторінка книги природи, де вирує життя рибалок і мисливців. У тому світі незвичайне все: і тварини океану з їх особливим способом існування, і явища природи, такі неможливі для спостереження у наших рідних краях, в Україні, і люди, що мужні, сильні і добрі.

Микола Михайлович один із небагатьох (хіба що ще Микола Трублаїні!), хто звернувся до нової цікавої теми у дитячій художній прозі – «освоєння» суворих, але таких привабливих невідомістю країв Півночі й Далекого Сходу.

У складні будні рибалок, всієї служби рибальського судна вривається свіжий вітер океану. Кожного разу він дарує зустріч то з акулою, що хитрістю врятувала своє життя, то з китенятком у Моржевій бухті біля берегів Камчатки, що втекло від мами-самки побавитися із траулером, то з морським котиком неподалік Командорських островів, то з морським левом на узбережжі Аляски. Кожна така зустріч – це знайомство з новою твариною, її зовнішнім виглядом, особливостями існування на землі і в океані. Цікаво, з елементами загадковості починає автор знайомити маленького читача з кожною тваринкою.

В оповіданнях М. Яненка немає гострих сюжетів. Вони не тримають читача в напрузі. Проте, почавши читати, вже не покинеш, бо хочеться дізнатися, з ким знову автор подарує зустріч, як вийдуть люди з екстремальної ситуації, в яку потрапили через сюрпризи погоди.

Привертає увагу невелика повість «Один серед снігів». Твір складається з п'ятнадцяти міні-розповідей, кожна з яких, маючи свій заголовок, може існувати як окрема оповідка, цілком завершена за змістом. Всі вони об'єднані одним персонажем – мисливцем Петром Олександровичем Мірошниковим, одним місцем дії – островом Білий, що у Карському морі Північно-Льодовитого океану, одною метою – показати людину, що діє у найскладніших природних та життєвих обставинах і виходить із них загартованою, змужнілою, гідною людської шани і поваги.

Щирим словом, наче мазком пензля, М. Яненко малює портрет бувалого, загартованого штормами і снігами полярника. Очима героя читач милується скупими і прекрасними краєвидами, незвичайним північним сяйвом, переживає наповнені тривогами і виснажливою працею будні. Автор не просто розповідає про те, як відпливи стають у пригоді мисливцеві – сіті з рибою залишаються на березі; про гриби, що вищі за дерева; про собак, що виловлюють у крижаній воді колоди, винесені в океан сибірськими річками; про кмітливого оленя, що в негоду знайшов затишок під сніговою ковдрою. Письменник, ніби мудрий учитель, устами й діями своїх героїв розкриває читачеві прості життєві істини: по тундрі влітку не поспішиш, бо треба остерігатися, щоб не потрапити у твань, єдиним орієнтиром напрямку руху в білій пустелі увсебіч є вітер, слина заміняє псам ліки, морський закон – прийти на поміч потерпілому; вчить не втрачати надію у, здавалось би, безвиході, шукати способи долати труднощі.

Захоплює читача сутичка з росомахою («Сутичка вночі»), відвідини мисливської хати непроханим гостем – білим ведмедем («Незабута образа»), боротьба восьми собак у холодних обіймах океану за свого господаря, за плетиво рибальських сітей («Порятунок»).

Що не оповідання, то все нова бувальщина, і в кожній читач піднімається на чергову сходинку пізнання незнайомого, на вищий щабель розуміння потреби бути сильним, умілим на всі руки, кмітливим, людяним.

Низка оповідань про боцмана Бородая («Ідемо з тралом», «Вимушена посадка», «На краю землі», «У шторм» та інші) – це захоплюючі розповіді про екстремальні ситуації, у які потрапляли рибалки, морські тварини з милості погоди й океану. І тільки кмітливість бувалого боцмана щоразу допомагала команді траулера виходити переможцем. Ці маленькі бувальщини переконливо доводять, як важливо якомога більше знати й уміти, яка це радість – виручити людей із біди.

Особливої уваги заслуговують оповідання про дітей. Герої їх ненав'язливо дають приклади життєвої поміркованості й мудрості. Твір

«Слідами уссурійського тигра» переносить читача на береги річки Уссурі, що в'ється поміж сопок Приморського краю. В образах лісника Степана Петровича і його онуки Оленки автор показує людей, які люблять і знають природу, піклуються про її збереження. Пізнавальним є й оповідання «Діти з океанського берега». Змальовуючи образи дітей з родини геологів – Леоніда Леонідовича, як називає себе дев'ятирічний герой, і Люськи, автор простежує становлення їхніх характерів. З ранніх літ ці діти засвоюють «азбуку» тайги, вчаться орієнтуватися в ній, бути маленькими господарями: швидко й безпечно розкласти вогнище, спорядити надувний човен, забезпечити себе найнеобхіднішими похідними харчами. Хлопчєня виявляє винахідливість і рятує від загибелі в тайзі пораненого штурмана Артемчука. Про ненецького хлопчика Ука розповідається в оповіданні «На крижині Ука». Все цікаво дитині, все вона бачить та чує. Ук милується красою літнього полярного неба, захоплюється чарівними звуками айсберга. А інший ненецький хлопчик Юван («Дорога до північних оленів») вже трудиться поряд із дорослими оленями, піклується про свого друга північного оленя Авку. Приваблюють у творах М. Яненка короткі, маломовні, але такі яскраві й виразні пейзажні замальовки. Вони свідчать про спостережливість автора, його своєрідне бачення тамтешніх краєвидів. Прекрасні пейзажні мініатюри ніби компенсують відчуття суворого характеру Півночі, океану.

«Місцями небо нагадувало прозору білу вуаль. Сонце, чисте, яскраве, розлилось золотом навсебіч. Айсберги – величезні плавучі крижані гори – з сонячної сторони іскрилися, наповнювалися райдужними фарбами» («Вимушена посадка»), або «Пругкий вітер розштовхував хмари, дрібнив їх на сіре мереживо, яке поволі тануло над обрієм. Море заспокоювалося, з хвиль зникла сивизна, вони теж проймалися небесною голубінню» («Морський закон»).

Природа у М. Яненка активнодіюча. Вона керує настроями людей, то тішить, захоплює красою і спокоєм, то тривожить несподіваними ускладненнями, завдаючи клопоту, вимагаючи натомість вияву мужності,

витримки, метикуватості. У коротких пейзажних штрихах звучить замилювання, захват, любов до краси. Це характерно для творів письменника. Він намагається збудити в юного читача розуміння краси природи, допомогти побачити її, досягнути й захопитися.

Дбаючи, щоб маленькому читачеві було все не тільки цікаво, але й зрозуміло, автор майстерно в текст оповідань вплітає елементарні тлумачення багатьох понять. Як ось, скажімо, бот – невелике рибальське судно, траулер – велике морозильно-риболовне судно, трал – рибальські сіті, ехолот – прилад, що вимальовує, вивчає морське дно. Зрозумілими дітям із контексту стають слова путина, щогла, рубка, топовий ліхтар, танкер та багато інших.

Прочитавши твори М. Яненка, діти вже добре орієнтуються у різновидах риболовецьких суден: китобазы, траулери, танкери, боти, а читачі-хлопчики зацікавлюються професіями капітана, штурмана, боцмана, гарпунера, моториста, рибалки.

Невеликі за обсягом і прості за структурою, наповнені нескладними сюжетами, написані довірливою простою мовою, оповідання М. Яненка звернені до дітей молодшого й середнього шкільного віку.

Людська доброта, готовність прийти на допомогу тому, кому вона потрібна, любов до природи і всього живого в ній – лейтмотив творчості письменника. Прикметно, що вияв кращих людських якостей у персонажів, які населяють сторінки книг Миколи Яненка, не показний, а природний – по-іншому його герої діяти не можуть, добрі справи вони роблять як щось звичайне, що само собою розуміється, це їх внутрішня потреба. Письменник хоче, щоб юні читачі його творів вирости добрими, щирими, щоб всім, хто поруч з ними житиме і працюватиме, було комфортно. І робить це він дуже тактовно, ненав'язливо: не повчає, як жити, не «моралізує», а як справжній художник слова виховує яскравими образами, зображенням переконливих життєвих ситуацій, у яких проявляються високі людські чесноти.

Статтю про нашого славного земляка та його творчість вміщено у тритомній антології літератури для дітей та юнацтва, випущеній видавництвом «Веселка». Оповідання Миколи Яненка перекладались туркменською і чеською мовами.

У республіканській газеті «Сільські вісті» була вміщена стаття Миколи Яненка «Формула щастя», де він писав: «Мені здається, трудно знайти людину, яка усе життя купалася у щасті. Я лиш переживав миттєвості щастя, коли вийшла перша моя книга, коли з'явилася у журналі “Піонерія” публікація першого оповідання “Діти з океанського берега”, коли повернувся із Берінгового моря додому після восьмимісячної путини...». Для письменника щастям є його успіхи в роботі, адже бачити допитливі очі дітлахів, які уважно слухають, багато читають, відчувати тепло їхніх сердець – це і є щастя. І не обов'язковим у творчості автора має бути конкретна географічна прив'язка.

Головне – щоб твори подобались дітям. Зараз письменник пише художню прозу, газетні статті про життя-буття дорослих у газетах «Сільські вісті», «Перемога». Ці дописи з нетерпінням чекають читачі, які знають і люблять Миколу Михайловича Яненка. Автор використовує матеріали для статей із життя Попільнянщини, він частий гість у школах, бібліотеках району.

Діти завжди з великим інтересом слухають його розповіді про те, що письменник бачив, пережив і що в багатьох випадках стало основою для написання того чи іншого твору. Може, саме тому, що Микола Яненко пише для дітей, постійно спілкується з ними, він і до сьогодні залишається великим романтиком і життєлюбом.

Де б не був, завжди випромінює добро, живе за його законами.

Жанрове коло Яненкових творів невелике: це в основному оповідання та зрідка повісті. У прозі М. Яненка домінуючою є морська тематика. Тому його називають письменником-мариністом. Але поряд із цією темою в оповіданнях автора простежуються мотиви порятунку людьми тварин та,

навпаки, тваринами людей, мотиви екзотичної природи, мужності й відваги моряків у боротьбі зі стихією. Композиція оповідань нескладна. Кожний твір має свій сюжет та позасюжетні елементи, які несуть на собі конкретне навантаження. В оповіданнях автор розтлумачує все, зважаючи на адресованість творів. Це сприймається ненав'язливо, бо й увесь стиль оповіді ніби зітканий із роз'яснень. У цьому полягає специфіка творів письменника. Яненкові персонажі майстерно поєднані в образній структурі прози. Як митець слова, він відтворює довколишній світ через художні образи, притому самобутні. Що стосується художніх засобів, то прозаїк використовує евфонічні, лексичні, синтаксичні прийоми. Автор їх застосовує з такою художньою метою:

- відтворити предмет чи явище зображення правдиво, точно, виразно;
- висловити особисте ставлення до нього;
- дати йому оцінку;
- надати мові більшої емоційності, поетичності, а значить – оригінальної художності.

І в книгах, і в житті Микола Михайлович чуйний, безкорисливий, готовий надати допомогу всім, хто її потребує. Твори, які М. М. Яненко створив для наймолодших читачів принесли йому визнання і популярність. Свідченням цього є відзначення письменника престижними літературними преміями: імені Миколи Трублаїні (1980 рік) та імені Лесі Українки (1998 рік). Прізвище М. Яненка подає на своїх сторінках у статті «Дитяча література» авторитетне видання «Українська літературна енциклопедія».

Письменник, зображуючи складні людські стосунки, хоче, щоб ми подивились на себе збоку, оцінили свої справи і зробили висновок: у які б ситуації не поставило нас життя – будьмо людьми.

ЦВІТУТЬ В ОКЕАНІ КВІТИ

Цілий день наш великий риболовецький траулер марно борознив води Берінгового моря. Ніяк не вдавалось нам натрапити на косяк риби. І ось нарешті ми побачили, як з рубки виглянув штурман. Він сказав весело:

– Товариші, трал за борт!

Отже – є риба.

Невдовзі з морських глибин трал уже підіймали.

Лебідка легко, із дзвінким стукотом намотувала на барабан сталеві троси. Боцман стояв на палубі невеселий, знехотя пригладжував вуса: лише тоді, як лебідка працює натужно, із скреготом, – рибалки сподіваються на добрий улов, а так...

– Воду проціджуємо.

Ці слова боцман сказав між іншим. Але молодому штурману стало прикро. Бо ж знайти за допомогою приладу, так званого ехолота, косяк риби, вчасно дати команду на спуск чи підйом трала – це справа штурмана.

– Ехолот показував якісь предмети майже на дні. Я сподівався, що це риба. Можете зайти в рубку і подивитися. На папері все відображено, – пояснив зніяковілий штурман.

– Хто його знає, що у вас там на папері. А риби в тралі нема, – почувалася похмура відповідь.

Розмова між боцманом і вахтовим штурманом закінчилась тим, що обоє принишкли. Неподалік від судна на поверхні води загойдався трал. А в нім, здавалося, завирувало величезне полум'я.

– Є червоний окунь! – вигукнув зраділо штурман.

– По місцях, хлопці – скомандував боцман. – Будемо рибу приймати. Подув вітерець, і на палубі приємно запахло. І тут приголомшені рибалки зупинилися. Мовчки переглянулися вони, і їхні обличчя засвітилися усмішками.

– Тепер, штурмане, ясно, що показували прилади, – весело сказав боцман. – Дуже гарні, квіти з дна океану витягли.

Щодо мене, то здивуванню моєму не було меж. Хіба можуть рости на дні океану квіти? Та ще де? На півночі, біля холодних берегів Аляски? Вітри тут дошкуляють, хоч би як одягався.

Але сумнівався я марно. За кілька хвилин на палубі лежала гора червоногарячих пахучих квітів. Дуже красиві вони, недарма їх нарекли кораловими. Мали рибалки мороки, поки звільнили від них трал. Та ця, здавалось, марудна робота викликала лише гарний настрій.

Я відломив стеблину. Нагадувала вона низочку ягід стиглої малини. Думав засушити на згадку і залишив квітку на столику в каюті, а сам ліг відпочивати. Після сну глянув і підхопився.

– А де ж квітка?– оглянув я столик.

Товариш по каюті взяв тонесеньку коричневу гілочку зі столу і сказав:

– Ось вона, твоя квітка. Так, так, ти не дивуйся. Її цвіт – із густої рідини. На повітрі він тане, ніби сніг в теплі.

Я взяв до рук гілочку. Ніжні пахощі ще ледь-ледь відчувалися в ній.

У ШТОРМ

Рибалки поспіхом опускали за борт тралову сіть. Прилади щойно зафіксували біля морського дна великий косяк риби. І погожа днина, і надія на вдалий улов створювали добрий настрій. Працювалось усім весело, рибалки перекидалися жартами:

– Наш трал за кілька хвилин буде набитий рибою.

– Ти не дуже радій від цього...

– А чого б то і ні?

– Бо не зможемо підняти.

Та небо раптово почало тьмаритися, а з ним і обличчя рибалок. Зненацька задув пругкий вітер, потім подужчав. Море забрижилосся, на нім появилися піняві гребені. Це перші ознаки раптового шторму. Вода все розгойдується, здиблюється валунами, які своїми ударами злісно потрясають корпус траулера, заливають бризками палубу.

Капітан наказав негайно витягувати трал на борт. Адже працювати на палубі в шторм небезпечно.

Натужно заревіла лебідка, мірно тягнучи троси з тралом. Ми йшли малим ходом, бо хвилі почали розвертати судно.

Раптом лебідка запрацювала натужно, траулер аж зупинився. А тут і двигун замовк. На палубі всі насторожилися, звідусіль почувся тривожний гомін.

– Щось сталося?– спитав я Грабчака.

– Певно, трал зачепився за скелястий виступ на морському дні,– донеслось у відповідь.

– Що ж тепер?

– Це зайва морока... І час згаємо, і трал може порватися.

Капітан знову з'явився в штурманській рубці. Його стривожене обличчя виднілось за склом ілюмінаторів. Спробували дати задній хід. Двигун кілька секунд пропрацював з натугою і знову заглохнув.

У метрах п'ятдесяти від борту сплив кінець сітчастого мішка, наповнений червоним окунем. Таки встигли захопити частину косяка. Знову включили лебідку. Один трос подався, а другий – ні з місця. Капітан все спостерігав зі штурманської рубки і промовив сумовито:

– Скоріше всього, хвиля занесла крило трала за корму і він намотався на гвинт.

Ретельно все перевірили і переконалися, що така здогадка правильна. Треба терміново викликати водолаза. Про скоєне доповіли на плавбазу. Звідти надійшов запит:

– Ваші координати?

Капітан доповів. З плавбази відразу долинуло:

– Ідемо повним ходом до вас!

При хорошій погоді в такій ситуації немає нічого загрозового. Прибуває з плавбази водолаз і ножем звільняє гвинт від плетива. А тут на очах розгулюється шторм. Невідомо, що буде через годину. Саме стільки часу потрібно на перехід. А тоді, можливо, проводити швартовку буде небезпечно. Це добре розумів досвідчений моряк Бородай. Гаяти

дорогоцінного часу не варто. Треба щось самим зметикувати. Здається, є вихід. Гайда в штурманську рубку.

– Товарищу капітан, дозвольте мені звільнити гвинт від плетива.

– Хіба у вас є водолазний костюм?

– Ні! – рішуче мовив боцман.

– Надумались пірнати в холодну воду? Цього я нікому не дозволю, – в голосі капітана відчувалися тверді інтонації.

– Є інша пропозиція! – усміхнувся Бородай.

Капітан здивованим поглядом окинув його:

– Доповідайте...

Боцман виклав суть. До човнярського весла він міцно прилаштує добре нагострений великий кухарський ніж. Потім рибалки з корми опустять на мотузці Бородая до води, і він спроможеться позрізати плетиво на гвинті

Капітан схвалив задум, і незабаром приступили до його здійснення. Хвилі раз за разом обдавали боцмана з голови до ніг. Хоч він одягнув водонепроникну спецівку, вода, звісно, через комір, застібки добиралася і до тіла, дуже дошкуляючи. Але від Бородая доносився сміх, робота продовжувалася.

Капітан не сходив з корми. Запитав:

– Певно, до нитки змокли?

– Є ще й сухі, – донеслось у відповідь.

– Змерзли?

– Мені холод не страшний, – жартував боцман. – В мене тепла майка.

Згодом Бородай сказав:

– Здається, вже добрався до металу.

– Підйом! – скомандував капітан.

Як тільки боцман опинився на палубі, спробували включити малий хід. За кормою вмить завирувала вода. Траулер подався вперед. Додавили обертів, і гвинт закрутився ще дужче.

На плавбазу полинуло донесення: «Неполадку ліквідовано. Йдемо своїм ходом».

ПОРЯТУНОК

По обіді мисливець вирішив перепочити, але невдовзі прокинувся від натужного свисту вітрових поривів. Глянув у вікно. Кошлаті хмари запеленали небо. Сонце визирало зрідка і здавалося бляклою плямою. Море закипало, гуркотіло, буруни проносились уздовж берега.

При згадці про сіті Петру Олександровичу стало не по собі. Хутко почав одягатись. Вірний насторожено дивився на господаря. Але стурбованому мисливцю тепер не до собаки.

За хвилину човен уже був на плаву, і Петро Олександрович наліг на весла. Поплавці то з'являлися, то зникали серед хвиль. Ходовий вітер допоміг наздогнати сіті. Вправними руками мисливець почав вибирати їх із човна. Білі гребені хвиль перевалювалися через борт, під ногами хлюпотіла вода. Довелося працювати ще швидше.

Поволі човен розвернувся бортом до хвилі, що набігала. Різкий удар – і мисливець умить опинився в жорстоких обіймах холодного моря. Намоклий одяг сковував рухи. Збагнув, що самотійно до берега не добратися. Схопився за днище перекинутого човна, котрий тримався на плаву. Поштовхи хвиль віддаляли берег.

Сильний свист пронизав повітря. Вірний почув: господар кличе до себе. Миттю вискочив у сіни. На ходу двічі різко гавкнув. Це означало: за мною!

Вісім різномастих собак прожогом неслися до моря.

– До мене! – підстьобнув їх окриком мисливець.

Собаки стрімголов кинулись у воду. Хвилі їх порозкидали, але напрямок тримали один: до господаря. Іноді собаки зникали під штормовими бурунами, але з сердитим гарчанням греблись і греблись. І от вони вже поряд.

– Взяти! – мисливець показав рукою на сіті.

Команду собаки виконали враз. Вп'ялися зубами у плетиво і – чимдуж до берега.

Петро Олександрович схопився однією рукою за сіті, другою – не випускав човна. Намагався врятувати його. Але повітря з-під човна поступово виходило, і він все важчав і важчав. Потім різко хитнувся та й пішов на дно.

Тіло мисливця закоцюбло, тільки ногами сіпався, щоб не опинитися під водою. А берег, здавалося, наближався дуже повільно.

Нарешті нога торкнулася землі, проте сум'яття не полишало мисливця. Не міг розтиснути пальців, щоб відпустити плетиво.

А собаки і на березі продовжували завзято тягнути сіті...

СУТИЧКА ВНОЧІ

Собача упряжка неслась по тундрі. Темінь навкруги. Від сильного морозу зорі, здавалося, мерехтіли. Чути було важке дихання втомлених собак, скрипіння снігу під нартовими полозами. Зрідка долітали гучні, схожі на постріли, звуки. Це ламався льодовий припай острова під натиском штормових хвиль.

На небі щось летіло хмаринкою, раптово міняло свої розміри. То блідло, то ніби проймалось вогнем, то світило всіма кольорами веселки. Сніг різнобарвно сяяв, іскрився блискітками.

Мисливець сіпнув повід. Упряжка зупинилась. Пішов до невеличкого патичка, що стримів із снігового намету. То примітка місця, де поставлені капкани на пещів.

Оглянув один капкан, попрямував до іншого. Почув стривожений собачий гавкіт і враз аж заляк. Ніби великий чорний клубок котився з пагорба. Це була росомаха – небезпечний хижак. Вона нижча від собаки, але значно довша. Її звать вічним мандрівником. Ніколи не тримається одного місця. Ген куди добралась по крижині.

Отямившись, Петро Олександрович кинувся до нарт по рушницю. Фиркання росомахи наближалось. Страшне передчуття опанувало мисливцем. «Певно, не встигну»...

Собаки з нартами кинулись напереріз нападниці. Зав'язалася сутичка.

Росомаха в стрибку перевернулася на спину. Короткими товстими лапами розмахувала в різні боки, завдаючи собакам сильних ударів. На голові вожака, пса Вірного, запломеніла кров...

Собакам заважала упряж. Проте вони не поступались.

Настрахана росомаха скочила на ноги – та й навітки. Собаки – за нею. Мисливець окриком завернув їх. Вони скімлили, зализуючи рани. Слина замінює псам ліки.

Голова Вірного продовжувала кровоточити. Він жалібно скавучав. Ніяк не зарадить собі.

Петро Олександрович набрав у пригорщу снігу і – до Вірного. Побачене вразило мисливця. Двоє собак лизали рану на голові вожака. Вірний замовк, лиш посіпувалася шкура на паші. Мружив вдячні очі.

Кров зупинилася.

Упряжка знову долала важкі кілометри північного острова. Як і досі, палахкотіло на небі полярне сяйво, вибухала оддалік крига. Ніби нічого й не сталося...

Проте мисливець довго не міг заспокоїтися. При згадці про зустріч із росомахою намацував у нартах рушницю.

НЕЗАБУТА ОБРАЗА

У хатинці відчинені двері. Мисливець помітив це здалеку. «Що за okazія?» – насторожено подумав. А коли зіскочив з нарт і метнувся за поріг, завмер приголомшений. Тут хтось побував, ще й як нашкодів. Мерзла риба, котра зберігалась у сінях, розкремсана лежала на підлозі. Постіль розкидана. А від ящика з харчами лишилися цурпалки.

Петро Олександрович вийшов надвір – жодних слідів. Все позаносило снігом. Що ж за звірина забрела сюди? Може, часом, приبلуда-вовк шукав поживи...

Розгадка настала вночі. Мисливець прокинувся від збудженого собачого гавкоту. Виглянув у сіни. Знадвору якась сила тиснула на двері. Здавалося, ось-ось вони тріснуть. Відчинити було небезпечно.

Петро Олександрович схопив рушницю – і до вікна. На брязкіт квартирки щось почало наближатися. Почулися важкі кроки і сопіння. Спочатку за склом нагледів лише чорну пляму. Не інакше, морда білого ведмедя. Авжеж, він!.. Ось хто тут господарював.

– Що, вже зголоднів? – вигукнув сердито мисливець і вистрілив угору через відчинену квартиру.

Зайда позадкував. Подібних звуків він ніколи не чув у своїх володіннях. Проте інстинкт підказував небезпеку. Ведмідь, буркочучи, розвернувся і щодуху подався геть.

З тих пір мисливець, вирушаючи на собаках у тундру, двері брав не лише на клямку, а й дротом прикручував.

Ведмедеві того разу, мабуть, захотілося ще побувати в хатинці. Приходив він згодом чи ні, про це можна лише гадати. Петро Олександрович навідувався до хатини лише на перепочинок.

Проте через тиждень мисливець помітив білого ведмедя на березі неподалік свого обійстя. Штормовий вітер щойно відірвав від острова крижини і розметав їх по морю. Ведмідь саме струшував з себе воду. Певно, скучив за купанням.

Петро Олександрович подався до хатинки, взяв велику мерзлу рибину і здалека кинув ведмедеві. Злість на звіра вже минула, і мисливець хотів подружитися з ним.

Проте білан навіть не поглянув на їжу. Мисливець стояв спантеличений, адже північні ведмеді дуже люблять ласувати рибою. Певно, звір уже встиг під час купання покуштувати свіжої рибки. А може, не

проходила в нього образа на людину за те, що пострілом віднадила од ласого місця. Хтозна...

Література:

1. Веселка: Антологія української літератури. – Т. 3. – К.: Веселка, 1985.
2. Лауреати премії імені Лесі Українки за 1998 рік (Микола Яненко) // Літ. Україна, 1998. – 5 березня.
3. Шахова Л. Добро і світло для дитини: Твори Миколи Яненка висунуто на здобуття премії імені Лесі Українки // Сільські вісті. – 1998. – 10 лютого.
4. Монастирецький Л. Адресовано юним // Рад. Житомирщина. – 1985. – 7 липня.
5. Монастирецький Л. Книга адресована дітям // Орієнтир 6+1. – 1997. – 20 лютого.
6. Ричков В. Твоя рожева чайка // Комсомольська зірка (Житомир). – 1983. – 18 січня.
7. Костюк П. Пізнавай країну // Рад. Шлях. – 1984. – № 165. – 19 жовтня.
8. Махорін Т., Оленська І. Край над Унавою. – Житомир, 2005.
9. Болгов В., Болгов І. Хто є хто на Житомирщині. Видатні земляки. – Житомир, 2005.
10. Поліський дивосвіт. Література рідного краю: Житомирщина: Посібник-хрестоматія в 2-х ч. Ч. 1: Крит. огляд / за ред. Пультера С. – Житомир, 2000.
11. Письменники Радянської України. Бібліографічний довідник. – К., 1988.
12. Савенець М. Романтик і життєлюб // Перемога. – 2006. – 6 жовтня.

13. Савенець М. Сіяч добра і людяності // Перемога. – 2001. – 5 жовтня.